

УДК 343.3/.7; 342.9:343.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.123>

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ
ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ
ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ
ПІД ЧАС РЕЛІГІЙНИХ ВІРОВЧЕНЬ, ВІРОСПОВІДАНЬ
ЧИ ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ**

Кришевич О.В.,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-6136-8106*

Кришевич О.В. Кримінально-правова кваліфікація порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам під час релігійних віровчень, віросповідань чи виконання релігійних обрядів.

Конституція України надає всім громадянам України право на свободу світогляду і віросповідання, на свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ст. 35 Конституції України). Крім того, право кожного громадянина на охорону здоров'я і отримання належної медичної допомоги є його конституційним правом, що закріплено ст. 46 Конституції України. За порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам під час релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів можуть бути застосовані різні кримінально-правові кваліфікації залежно від конкретних обставин справи і законодавства кожної країни.

Наприклад, в Україні таке порушення може бути кваліфіковане за статтею 325 КК України «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням». Особливості нести кримінальну відповідальність за вказаною статтею може тільки спеціальний суб'єкт – особа, до службових або професійних обов'язків яких входить виконання правил, встановлених з метою запобігання заразним захворюванням і боротьби з ними (працівники санітарно-епідеміологічної служби, інших органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, службові особи підприємств, установ та організацій, а також особа яка проводить релігійний обряд). Дана стаття існувала у Кримінальному кодексі з моменту його прийняття у 2001 році, але практика по притягненню за її порушення до кримінальної відповідальності невелика, але проблематика забезпечення біологічної безпеки держави, зокрема й кримінально-правовими засобами, останнім часом набула актуальності: військова агресія проти України не залишили сумнівів у науковців і практиків у тому, що відвернення та нейтралізація біологічних загроз є важливою складовою забезпечення громадського здоров'я та санітарно-епідемічного благополуччя населення.

Встановлено, що диспозиція статті 325 КК України має бланкетний характер, оскільки пов'язано з широким колом сформованих систем нормативно-правових актів (законів та підзаконних актів), де міститься вказівка на порушення спеціальних правил і це зумовлює ускладнення для встановлення чіткого переліку цих заборонених діянь, які використовують для її конкретизації та виступають проблемним питанням під час кваліфікації порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам під час релігійних віровчень, віросповідань чи виконання релігійних обрядів. Крім того, виникають питання, з практичної точки зору, в контексті поширення інфекційних хвороб встановлення та доведення такого наслідку як порушення інфекційних хвороб під час проведення релігійних обрядів.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінально-правова охорона, кримінально-правова кваліфікація, покарання, епідемічна безпека, інфекційна хвороба, поширення захворювань, зараження, порушення санітарних правил, релігійний обряд, релігійне віровчення, свобода віросповідання, священнослужитель.

Kryshevych O.V. Criminal law qualification of violations of sanitary rules and regulations on the prevention of infectious diseases during religious beliefs, confessions or the performance of religious rites.

The Constitution of Ukraine provides all citizens of Ukraine with the right to freedom of worldview and religion, the freedom to profess any religion or not to profess any, to freely perform religious cults

and rituals individually or collectively, and to conduct religious activities (Article 35 of the Constitution of Ukraine). In addition, the right of every citizen to healthcare and proper medical care is a constitutional right enshrined in Article 46 of the Constitution of Ukraine. Violation of sanitary rules and regulations on the prevention of infectious diseases during religious beliefs or the performance of religious rites may be subject to various criminal law qualifications depending on the specific circumstances of the case and the legislation of each country. For example, in Ukraine, such a violation may be qualified under Article 325 of the Criminal Code of Ukraine 'Violation of sanitary rules and regulations for the prevention of infectious diseases and mass poisoning'. In particular, only a special subject can be held criminally liable under this article - a person whose official or professional duties include compliance with the rules established to prevent and combat contagious diseases (employees of the sanitary and epidemiological service, other state executive authorities, local self-government bodies, officials of enterprises, institutions and organisations, as well as a person conducting a religious rite). This article has existed in the Criminal Code since its adoption in 2001, but the practice of bringing to criminal responsibility for its violation is not very extensive, but the issue of ensuring the biological security of the state, including by criminal law, has recently become relevant: military aggression against Ukraine has left no doubt among scientists and practitioners that preventing and neutralising biological threats is an important component of ensuring public health and sanitary and epidemiological well-being of the population.

The author establishes that the disposition of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine is of a blanket nature, since it is associated with a wide range of established systems of regulatory legal acts (laws and by-laws) which contain an indication of violation of special rules, and this makes it difficult to establish a clear list of these prohibited acts, which are used for its specification and are a problematic issue when qualifying violations of sanitary rules and regulations on the prevention of infectious diseases during religious beliefs, confessions or performance of religious rites. In addition, from a practical point of view, in the context of the spread of infectious diseases, questions arise as to the establishment and proof of such a consequence as the spread of infectious diseases during religious rites.

Key words: criminal offence, criminal law protection, criminal law qualification, punishment, epidemic safety, infectious disease, spread of diseases, infection, violation of sanitary rules, religious rite, religious doctrine, freedom of religion, clergyman.

Постановка проблеми. За порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам під час релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів можуть бути застосовані різні кримінально-правові кваліфікації залежно від конкретних обставин справи і законодавства кожної країни. В Україні таке порушення може бути кваліфіковане за ст. 325 КК України «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням». Диспозиція ст. 325 КК України є бланкетною і відсилає до нормативно-правових актів, які регулюють санітарні правила і норми щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням.

Нормативними актами які регулюють це питання є Постанова КМУ № 211 від 11.03.2020 р. та Постанова КМУ № 215 від 16.03.2020 р., Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р.; Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р.; Закон України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» від 5 липня 2001 р.; Постанова КМУ № 893 від 22 серпня 2011 р. «Про затвердження Правил санітарної охорони території України»; Постанова КМУ № 1109 від 22 червня 1999 р. «Про затвердження Положення про санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні»; Постанова КМУ № 1544 від 15 жовтня 2002 р. «Про затвердження переліку робіт і послуг у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, які виконуються і надаються за плату»; Наказ МОЗ України № 133 від 19 липня 1995 р. «Про затвердження Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб»; Наказ МОЗ України № 595 від 16 вересня 2011 р. «Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів».

Для охорони населення від інфекційних хвороб в 06.04.2000 р. було прийнято базовий Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», який визначив правові, організаційні та фінансові засади діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій.

І це не увесь перелік нормативно-правових актів України, оскільки поширення інфекції в Україні та непередбачуваними її наслідками окреслило, що нормативно-правовими актами КМУ неможливо вчасно відреагувати та повністю охопити усе різноманіття проблем суспільного життя, що породжувалися, наприклад, необхідністю убезпечення від коронавірусної інфекції. Тому головний державний санітарний лікар України за допомогою своїх розпоряджень оперативно встановлював

вимоги щодо виконання профілактичних заходів, норм і правил з дотримання умов карантину при здійсненні окремих видів діяльності («Щодо протидії в поминальні ... », 2020), («Про встановлення умов щодо режиму самоізоляції ... », 2020).

Мета статті полягає у встановленні стану і проблем сучасного законодавства України у з'ясуванні кримінально-правових проблем притягнення до кримінальної відповідальності за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням в контексті виконання релігійних віровчень чи релігійних обрядів та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства з цих питань.

Стан опрацювання проблематики. У правовій літературі питанням удосконалення законодавства про кримінально-правову цього питання приділяється увага такими вченими, як О.І. Ковтун С.Я. Лихова, М.І. Хавронюк та І.Г. Швидченко В.І. Борисов, Ю.В. Бурченко, А.А. Вознюк, В.П. Маркін, С.О. Мазепа, О.М. Миколенко, О.С. Островський, О.М. Швець, Т.А. Шевчук, С.С. Чернявський, Г.З. Яремко та інші.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» релігійна організація може бути ліквідована, якщо у ній поєднувалися обрядова діяльність із посяганням на життя та здоров'я особи. Релігійний обряд є складовою релігійної діяльності, до якої належать також богослужіння, релігійні церемонії, процесії, інші індивідуальні чи колективні дії, пов'язані зі сповіданням і поширенням обраної віри; релігійні обряди виконуються як у культовому приміщенні, так і поза ним та не належать до релігійних обрядів дії віруючих організаційного чи господарського характеру. Що стосується поняття *релігійний обряд* – це сукупність визначених внутрішніми церковними приписами і правилами індивідуальних чи колективних дій віруючих, спрямованих на встановлення обопільних відносин між людиною і надприродними об'єктами. Згідно з законодавством України, релігійні обряди безперешкодно проводяться в культових будівлях і на прилеглий території, у місцях паломництва, установах релігійних організацій, на кладовищах, в місцях окремих поховань і крематоріях, квартирах і будинках громадян, а також в установах, організаціях і на підприємствах за ініціативою їх трудових колективів і згодою адміністрації. Релігійні обряди в лікарнях, госпіталях, будинках для осіб похилого віку та інвалідів, місцях попереднього ув'язнення і відбування.

Відповідно до диспозиції ст. 325 КК України настає кримінальна відповідальність, на відміну від адміністративної, лише тоді, коли порушення правил та норм спричинили, або завідомо могли спричинити поширення відповідних захворювань. Таким чином, диспозиція ч. 1. ст. 325 КК України передбачає необхідність настання наслідків у вигляді поширення інфекційного захворювання, на відміну від ст. 44-З КупАП, в якій настання такого наслідку не вимагається. Крім того, частина 1 ст. 325 КК України полягає в активних діях чи в бездіяльності, якими порушуються правила та норми, встановлені з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань.

Понятійний аспект розкривається в Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» де зазначено, що *інфекційні хвороби* – це розлади здоров'я людей, що викликаються живими збудниками (вірусами, бактеріями, рикетсіями, найпростішими, грибами, гельмінтами, кліщами, іншими патогенними паразитами), продуктами їх життєдіяльності(токсинами), патогенними білками (пріонами), передаються від заражених осіб здоровим і схильні до масового поширення.

Згідно ст. 1 Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб» масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу йменується епідемією (масове поширення інфекційного захворювання серед населення відповідної території за короткий проміжок часу) або епідемічним захворюванням. До заразних захворювань належать, зокрема, такі як чума, холера, віспа, тиф, дифтерія, туберкульоз, поліомієліт, грип, правець, кір тощо. До *інших інфекційних захворювань* слід віднести поширення серед населення інфекційної хвороби, яке за своїми масштабами не відноситься до епідемії. *Масові неінфекційні захворювання (отруєння)* – це масові захворювання, виникнення яких зумовлено впливом біологічних, фізичних, хімічних чи соціальних факторів середовища життєдіяльності, у тому числі об'єктів господарської та інших видів діяльності, продукції, робіт, послуг (ст. 1 Закону «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»). *Отруєння (інтоксикація)* – це порушення функцій органів внаслідок дії отруту (токсинів), що проникли в організм чи утворилися в ньому. Отруєння викликаються таким видом небезпечних речовин гостроспрямованої дії, як отрути (токсини) і ними можуть бути неякісні продукти харчування, алкогольні напої, лікарські засоби та ін.

Що стосується порушення санітарних правил, то може полягати в їх невиконанні або неналежному виконанні і має бути причинено пов'язано або з поширенням епідемій, інших інфекційних захворювань або масових неінфекційних захворювань (отруєнь) на певній території України, або

зі створенням реальної загрози такого поширення. А.А. Возняк та С.С. Чернявський зазначають, що наявність такого наслідку, як «створення загрози поширення інфекційних хвороб, масових неінфекційних захворювань (отруєнь)», охоплює широкий спектр потенційно можливих кримінально протиправних діянь. Адже внаслідок порушення більшості встановлених заборон постає можливість зараження інших осіб, а отже, і поширення інфекційної хвороби. Така загроза може виникнути, наприклад, унаслідок перебування в громадських місцях чи в церкві без вдягнутих засобів індивідуального захисту, якщо така особа вже є хворою, то внаслідок перебування без маски ступінь вірогідності зараження сторонніх осіб значно вищий, ніж у тому випадку, коли вона була б у захисній масці. Але у судовій практиці такі діяння визнають адміністративним правопорушенням [2, с. 11].

Враховуючи це, то необхідно з практичної точки зору в контексті поширення інфекційних хвороб встановити та довести такий наслідок як порушення інфекційних хвороб. Хоча необхідно звернути увагу на статтю 20 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» особи, які хворіють на інфекційні хвороби чи є бактеріоносіями, зобов'язані: 1) вживати рекомендованих медичними працівниками заходів для запобігання поширенню інфекційних хвороб; 2) виконувати вимоги та рекомендації медичних працівників щодо порядку та умов лікування, додержуватися режиму роботи закладів охорони здоров'я та наукових установ, у яких вони лікуються; 3) проходити у встановлені строки необхідні медичні огляди та обстеження. Всі три пункти є важливими для кваліфікації дій відповідно до статті 325 КК України щодо особи яка є інфікованою і знає про це.

Особа, яка хворіє необхідно звернути увагу, якщо дозволяє її стан, дотримуватись респіраторної гігієни і етикету кашлю, гігієни рук; стояти або сидіти від інших на відстані один метр або більше, будь-які поверхні, які видимо або потенційно забруднені біологічними виділеннями або рідинами хворого, повинні бути очищені і дезінфіковані. Відтак, якщо особа, яка хворіє дотримується рекомендацій медичних працівників та вживає заходів, доступних для убезпечення інших осіб, його дії є законними і він не може бути притягнутий до відповідальності відповідно до статті 325 КК України.

Ще виникає питання в ч. 1 ст. 325 КК України слово «завідомо», оскільки ним обмежується ставлення до наслідку «могли спричинити поширення цих захворювань» умисною формою вини, тоді як кримінальне правопорушення, передбачене ст. 325 КК України, за наявності настання інших наслідків та ставлення особи до них, є необережним діянням. Аналіз ст. 325 КК України дає можливість зазначити, що підставою притягнення до кримінальної відповідальності може бути: порушення обов'язкових правил, встановлених з метою запобігання інфекційними захворюванням та масовим отруєнням; створення реальної небезпеки їх поширення.

Таким чином, для кваліфікації кримінального правопорушення за статтею 325 КК України необхідне настання наслідків у вигляді поширення небезпечних інфекційних захворювань або створення загрози такого поширення. І кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту фактичного настання вказаних наслідків або створення реальної загрози їх настання, але щодо ч. 2 ст. 325 КК є спричинення загибелі людей (розуміють смерть хоча б однієї особи) чи інших тяжких наслідків (спричинення тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам; спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам; зараження захворюванням кількох осіб, заподіяння значної матеріальної шкоди фізичній або юридичній особі).

Судова практика зазначає при кваліфікації ст. 325 КК України спеціального суб'єкта – службу особу та осіб, до професійних обов'язків якої належить дотримання правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і це 6 справ з ЄДРСР, проте стаття не має спеціального суб'єкта, відповідно до статті 18 КК України, і охоплює своєю дією всіх осіб.

Таким чином, помітним елементом складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК України, є суб'єкт цього кримінального правопорушення, але серед науковців не вироблено єдиної позиції щодо його тлумачення, оскільки М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров, В.І. Борисов, Ю.О. Данілевська, Д.В. Каменський, Г.В. Чеботарьова стверджують, що суб'єкт порушення санітарних правил і норм є спеціальним, а інші М.О. Акімов, Ю.В. Баулін, А.О. Байда, І.А. Вартилицька, А.А. Вознюк, В.О. Гацелюк, С.О. Мазепа, І.О. Харь, С.С. Чернявський аргументують, що в ст. 325 КК України йдеться про загального суб'єкта кримінального правопорушення.

Отже, що стосується суб'єкта кримінального правопорушення, то виступає як спеціальний – особи, до службових, професійних або іншого роду обов'язків яких входить виконання правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними: працівники санітарно-епідеміологічної служби, інших органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, службові особи підприємств, установ та організацій і може бути священник.

Священнослужитель як узагальнювальне поняття щодо різних релігій має такі риси: є офіційним представником культу (релігії); професійним служителем; має сан, чин, титул, тобто чітко визначене місце в межах церковної ієрархії; має право допомагати або самостійно здійснювати релігійні дії (обряди, церемонії, таїнства). Тому законодавець розглядає діяльність священнослужителя не як реалізацію ним суб'єктивного права особи на свободу совісті (бо таке право мають всі особи), а як професійну діяльність.

Характеризується умислом або необережністю до порушення вказаних правил, а саме: необережністю до наслідку у вигляді поширення відповідних захворювань і прямим або непрямим умислом до наслідку у вигляді загрози їх поширення, оскільки винний усвідомлює, що порушує правила і норми щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням. Тобто передбачає можливість поширення цих захворювань, але ставиться до цього байдуже (непрямий умисел), легковажно розраховує на недопущення поширення захворювань та отруєнь (кримінально протиправна самовпевненість) або, хоча і не передбачає можливість настання негативних наслідків свого діяння, але повинен був і міг їх передбачити (кримінально протиправна недбалість).

Висновки. Враховуючи вище викладене ст. 325 КК України має певні несполучності, які проявляються, по-перше, в бланкетному характері диспозиції, що створює правову невизначеність, оскільки відсилає до правил та норм, які розсереджені по різних нормативно-правових актах, що мають різну юридичну силу. По-друге, в суспільно-небезпечних наслідках, у вигляді створення загрози заподіяння реальної (фактичної) шкоди, як частини об'єктивної сторони, пов'язано зі складністю доведення можливості створення загрози заподіяння шкоди, при цьому особливо дискусійно стоїть питання «завідомо» в ч. 1 ст. 325 КК України. Крім того, виникають багато зауважень щодо доказової бази та встановлення безпосереднього суб'єкта, тому необхідно зосередити увагу, що суб'єктом порушення санітарних правил та норм може бути лише особа, яка зобов'язана їх дотримувати, також пропонуємо доповнити суб'єкт кримінального правопорушення священнослужитель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурченко Ю.В. Адміністративна відповідальність за порушення правил карантину: дис. ... док-ра філософії: 081. Рівне: НУВГП, 2023. 240 с.
2. Вознюк А.А., Чернявський С.С. Порушення правил і норм щодо запобігання COVID-19: актуальні проблеми кримінальної та адміністративної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 19 (1). С. 8–19.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський Університет», 2006. 573с.
5. Мазепа С.О. Кримінальна відповідальність за порушення карантину в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2. С. 143–149.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
7. Хавронюк М.І. Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я: статистичні сюрпризи. *Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я в проєкті Кримінального кодексу України: матеріали наук.-практ. вебінару, 25 трав. 2021 р.* / уклад.: А.О. Гаркуша, Ю.Ю. Забуга, Т.О. Михайліченко; НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса [та ін.]. Харків: Право, 2021. С. 87–94.
8. Шевчук Т.А., Грубнік А.В. До питання про доцільність посилення кримінальної відповідальності за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. *Вісник Кримінологічної асоціації України : зб. наук. праць*. № 2 (23). 2020. С. 138–145.